

زبان عربی

چرا زبان عربی کامل ترین زبان است؟

سیدصفی الله قادری، مریم میرنژاد

دبیران زبان و ادبیات ادب

چکیده

خداوند حکیم هیچ کاری را بدون دلیل انجام نمی‌دهد و اگر بین همه زبان‌ها زبان عربی را برای قرآن انتخاب کرده، حتماً دلیلی برای این کار داشته است. برای اینکه متوجه آن دلیل شویم، به این نکات توجه کنید:

۱. در عالم الفاظ، برای هر معنا یک لفظ انتخاب می‌شود.
۲. این الفاظ خود دارای زیبایی در بیان هستند.
۳. زبانی که تعداد الفاظ بیشتری دارد، از قوت و غنای بیشتری برخوردار خواهد بود، چرا که واقعیت‌های بیشتری را کشف کرده و برای همین است که دامنه لغات گسترده‌تری دارد.
۴. واقعیت‌های خارجی و موجودات مادی حالات، مکان‌ها، و زمان‌های متفاوتی دارند که هر کدام می‌تواند در انتخاب لفظ مستقل تأثیر داشته باشد. در بعضی زبان‌ها برای تک تک حالات، زمان‌ها و مکان‌های یک موضوع یا شیء خارجی، لفظی وجود دارد، در حالی که متأسفانه در اکثر زبان‌های دنیا حالات متفاوت اشیا در تغییر نام و لفظ آن‌ها تأثیری ندارد. بنابراین، گوناگون بودن اسم یک شیء در حالات متفاوتش، نوعی غنای ادبی و لغتی به آن زبان می‌بخشد. بنابراین، زبان عربی ویژگی‌هایی مانند غنای لفظی و محتوایی و نزدیک شدن به معنای مطلوب، دوری کردن از گفتار حشو، و رساندن معنای زیاد با عبارت کوتاه را در خود گنجانده است.

کلیدواژه‌ها: قرآن، زبان عربی، زبان

مقدمه

مردم مسلمان ایران نیز در کنار دیگر ملت‌ها و حتی پیشاپیش آن‌ها قدم‌های مؤثری در آموختن زبان عربی برداشتند تا جایی که بیشتر کتاب‌های صرف و نحو از تألیفات دانشمندان مسلمان ایرانی است. مثلاً **سیبویه**، دانشمند بزرگ علم نحو، اثر عمده خود «الکتاب» را با طرحی عالمانه و منظم در علم نحو تألیف کرد که مرجعی درسی به شمار آمد و هنوز هم آرا و نظرات او در میان نحوشناسان حجت است. و نیز **ابن سینا** و **امام محمد غزالی** بیشتر آثار خود را به زبان عربی نگاشته‌اند. امروزه زبان عربی یکی از چند زبان زنده دنیاست که میلیون‌ها انسان بدان سخن می‌گویند و در کنفرانس‌های جهانی نیز از جمله چهار زبان انگلیسی، فرانسه، آلمانی و عربی است که در سخنرانی‌ها و گفت‌وگوها بدین زبان‌ها ترجمه هم‌زمان می‌شوند. اکنون به برکت انقلاب شکوهمند اسلامی و به نص صریح قانون اساسی، درس زبان عربی یکی از درس‌های دوره متوسطه محسوب می‌شود. این اصل در شمار اصول فرهنگی قانون اساسی جای گرفته و قانونگذاران کشور برای احیای مجدد نور قرآن در دل‌های فرزندان این سرزمین، تعلیم زبان قرآن را لازم دیده‌اند. زبان عربی تنها زبانی است که می‌توان برای آن صفت قائل شد. ما در این مقاله به ویژگی‌های آن می‌پردازیم.

۱. وسعت

به این معنی که دامنه هیچ زبانی به این حد گسترده نیست. گاهی برای یک معنی لغت‌ها و ده‌ها لغت وجود دارد. مثلاً شتر در عربی ۱۸ لغت دارد و برعکس، زمانی یک لغت ده‌ها معنی مخصوص دارد؛ مثلاً کلمه عین هفتاد معنی دارد.

۲. موجز بودن

بدین معنی که با یک کلمه یا جمله‌ای کوچک می‌توان مطالب زیادی را فهماند. مثلاً زمانی که گفتیم: حَرَجَ، می‌فهمیم کسی در زمان گذشته خارج شده و او مرد بوده است، و گاهی با یک تغییر کوچک یک تحول بزرگ در معنی به وجود می‌آید؛ مثلاً یک الف و لام معنای کلمه را کاملاً عوض می‌کند.

۳. فصاحت

بدین معنی که به تصدیق اهل فن، زبانی به روانی و زیبایی زبان عربی نیست.

۴. مقید بودن

بدین معنی که از تمام زبان‌ها بیشتر پایبند قواعد است و خیلی کم اتفاق می‌افتد که در آن تغییر و تبدیلی بدون قاعده و اصل صورت پذیرد.

۵. خلوص

بدین معنی که مخلوطی ندارد. در زبان‌های دیگر، غالباً رد پای چند زبان دیگر نیز دیده می‌شوند. مثلاً در همین زبان فارسی، واژه‌هایی از زبان‌های دیگر وارد شده‌اند و سهم زبان عربی در آن بیشتر است. در زبان فارسی، کلمه دختر یونانی است. جوان ایتالیایی است. قشنگ ترکی است. اسکناس روسی است. آقا مغولی است. چایی چینی است و برادر انگلیسی است.

۶. کامل بودن

زبان عربی کامل‌ترین زبان‌هاست و حتی گاهی بیشتر از حد معین برای یک چیز لغت دارد. مثلاً در بیشتر زبان‌ها برای دست یک اسم داریم، ولی در عربی، گذشته از این، برای هر حرکت دست و هر قسمت دست لغت مخصوص وجود دارد.

۷. مملو بودن

مهم‌ترین صفت زبان عربی مملو بودن آن است. در هنگام تلفظ، تمام زبان و دهان و همه اعضایی که در حلق برای تکلم خلق شده‌اند به کار می‌افتند و دهان پر می‌شود. زبان هم حالات گوناگون پیدا می‌کند و از طاق دهان، گلو، هریک از دندان‌ها و ... استفاده می‌شود. در صورتی که در زبان‌های انگلیسی و فرانسه، در هنگام تلفظ بیشتر نوک زبان‌ها و دندان‌های جلو مشغول کارند و همین به ما نشان می‌دهد که عربی زبان طبیعت و طبیعی‌ترین زبان است.

۸. اشتقاق پذیری

یکی از ویژگی‌های زبان عربی، اشتقاق‌پذیری بودن آن است. روش ساختن کلمه در زبان عربی استفاده از «ریشه» کلمه است. به کمک ریشه می‌توان صیغه‌های فعل را در زمان‌های متفاوت

اکنون به برکت انقلاب شکوهمند اسلامی و به نص صریح قانون اساسی، درس زبان عربی یکی از درس‌های دوره متوسطه محسوب می‌شود. این اصل در شمار اصول فرهنگی قانون اساسی جای گرفته و قانونگذاران کشور برای احیای مجدد نور قرآن در دل‌های فرزندان این سرزمین، تعلیم زبان قرآن را لازم دیده‌اند

اما در زبان عربی که زبان قرآن است، برخی حروف حالت «تفخیم» و بقیه حالت «ترقیق» دارند. ترکیب این دو حالت در زبان و لهجه عربی، به خودی خود چنان تنوع دلپذیری ایجاد می‌کند که گوش انسان از شنیدن آن کمتر خسته می‌شود.

حال اضافه کنید کاربرد صوت و لحن زیبایی را که در تلاوت آیات اعجاز‌آمیز کلام‌الله مجید بر آن توصیه شده است. ناگفته پیداست که این مجموعه چه تأثیری در گوش شنونده به جای می‌گذارد (موسوی بلده، ۱۳۷۵: ۷۳).

- نظامی هوشمند و پیشرفته بر زبان عربی حاکم است، به طوری که هر کسی این نظام را دریابد و به خوبی هضم کند، به گنجینه‌های زبان عربی دست خواهد یافت.

- به آسانی قدرت تبیین معانی و مفاهیم درونی فرد را دارد و این به‌طور خاص در ادبیات این زبان، به‌ویژه ادبیات شعری آن، ملاحظه می‌شود؛ به گونه‌ای که زبان عربی توانسته است نقش عمده‌ای در اظهار عواطف درونی و بیان آن‌ها داشته باشد.

- از واژه‌هایی استوار و ظریف، ترکیب‌هایی دل‌نشین و محکم، و سبک‌هایی زیبا و با طراوت برخوردار است.

- قواعد (صرف و نحو) دقیق و علمی و بلاغتی دلپذیر و اعجاب‌برانگیز دارد که اکثر زبان‌شناسان به آن معترف هستند.

- این شرافت و افتخار را یافته است که ظرفی برای مفاهیم ارجمند دینی و قالبی برای وحی الهی باشد، چنانکه خدای متعال آن را به‌عنوان زبان قرآن برگزیده و به «لسان عربی مبین» (شعراء/ ۱۹۵)، یعنی زبان عربی روشننگر، توصیف کرده است. (معصومی بهبهانی، ۱۳۸۵: ۹ و ۱۰). برخی روایات این نکته را تأیید می‌کنند که زبان عربی زبان برگزیده الهی است. با قطع نظر از صحت و سقم این روایات، ویژگی‌های خاص و توانمندی زبان عربی در انتقال مفاهیم و معانی، را می‌توان از دلایل این امر شمرد، در برخی روایات آمده است:

۱. اهل بهشت به زبان عربی سخن می‌گویند (مجلسی، ۱۴۰۳ ق، ج ۱۱: ۵۶؛ ج ۸: ۲۱۸ و ۲۱۶؛ ج ۱۰: ۸۱). حوریان بهشتی نیز به عربی سخن

و شکل‌های متعدد اسم را (مانند اسم فاعل، اسم مفعول، صفت مشبه، اسم مبالغه، مصدر میمی، اسم زمان و مکان، افعال التفضیل و ...) ساخت. برخلاف زبان فارسی که زبانی ترکیبی است و با استفاده از ترکیب (پیشوند و پسوند)، از یک ریشه کلمات متعدد ساخته می‌شود.

۹. بی‌نیازی در واژگان

در زبان عربی برای بیان همه مفاهیم و اندیشه‌هایی که به ذهن انسان خطور می‌کند، واژگانی خاص وجود دارد.

۱۰. ثابت بودن ساختار

زبان آدمی همچون آب جاری است. طبیعت زبان این است که بر اثر مرور زمان دستخوش تغییر می‌شود، اما برای زبان عربی یک وضعیت خاص پیش آمد که آن را از زبان‌های دیگر جدا کرد و مسیرش را از حرکت طبیعی خود خارج ساخت. آن وضعیت و حالت خاص، همان نزول قرآن کریم بدین زبان بود. پس از نزول کتاب آسمانی، اهل این زبان آن را در اوج فصاحت و بلاغت یافتند و پذیرفتند که فصیح‌تر و بلیغ‌تر از این ممکن نیست و قبول کردند که این کلام، فوق توانایی بشر است. لذا آن را نمونه‌ای اعلا در زبان تلقی کردند. از آن پس، هر عرب زبان سخنان خود را با این نمونه‌اعلا می‌سنجید. بنابراین، تنها زبانی که در قرن‌های متمادی زبان زنده خواهد بود، همین زبان قرآن، یعنی زبان عربی است.

دیگر صفتهای زبان عربی به شرح زیر می‌آیند:

- این زبان به سبب مصوت‌های بلند و حروف مشدد خود، زنگ‌دار و موزون است.

- هرچه از مبدأ خاورمیانه (جایگاه عمده زبان عرب) به سوی شرق پیش برویم، لهجه‌ها «نازک‌تر» و به اصطلاح، تمامی حروف به حالت «ترقیق» نزدیک می‌شوند؛ مثل زبان‌های مردم چین و ژاپن.

از طرف دیگر، در غرب خاورمیانه، لهجه اهالی کشورهای آفریقایی پر حجم است و همه حروف حالت تفخیم دارند. لذا در هر دو نوع زبان و لهجه، یکنواختی صدای حروف خستگی می‌آورد.

زبان عربی

زبان عربی
غنی‌ترین زبان
رایج دنیاست.
امکان توصیف
حالات هر
گویی به
زبان عربی به
راحتی قابل
تبیین است، اما
تبیین حالات
زبان عربی
توسط هیچ
زبانی به راحتی
امکان پذیر
نخواهد بود

می‌گویند (همان، ج: ۱۳۴).

۲. از حضرت رسول اکرم (ص) نقل شده است: «من عرب را به خاطر سه چیز دوست دارم: اول اینکه خودم عرب هستم، دوم اینکه قرآن عربی است و سوم اینکه زبان اهل بهشت عربی است (طبرسی، ۱۴۰۸، ج ۲: ۲۰۶).

۳. از حضرت صادق (ع) از پدر بزرگوارش علیه‌السلام روایت شده است: خداوند با هیچ پیامبری سخن نگفت، مگر با زبان عربی.^۱

۴. زبان عربی زبان خدای متعال است.^۲ خدا آن را بر سایر زبان‌ها برتری داده است (همان، ج ۲۵: ۲۹).

۵. همچنین، در آغاز جهان زبان حضرت آدم (ع) عربی بود، ولی پس از اینکه نافرمانی کرد و از میوه درخت ممنوعه خورد، خداوند نعمت‌هایش را سلب کرد و زبان عربی را از او گرفت و زبان سریانی را جانشین آن کرد.^۳ سپس نخستین کسی که به زبان عربی سخن گفت، حضرت اسماعیل (ع) بود (همان، ج ۱۲: ۸۷).

حضرت یوسف (ع) در اولین ملاقات خود با پادشاه مصر به زبان عربی سلام کرد (همان، ج ۱۲: ۲۹۴). حضرت سلیمان (ع) آن را زبان عبادت خود قرار داد.^۴

همچنین، گفته می‌شود وزرای حضرت مهدی (عج) با آنکه همه از غیر عرب خواهند بود، به زبان عربی سخن خواهند گفت (ابن عربی، باب ۳۶۶).

۶. این زبان، به‌عنوان زبان مقدس، در بیشتر عبادات و برخی معاملات اسلامی جلوه کرده است. در اسلام اذان و اقامه نماز و تلبیه حج و عمره باید به زبان عربی باشد و همه مسلمانان موظف‌اند الفاظ عربی آن‌ها را بیاموزند.

قرآن مجید نیز به عربی تلاوت می‌شود. متون ادعیه، زیارت و تسبیحات به عربی است. عقاید اسلامی نیز به زبان عربی به میت تلقین می‌شود. در مواردی از بخش معاملات فقه اسلامی نیز درباره اشتراط یا عدم اشتراط عربیت بحث می‌شود و اشتراط آن می‌تواند درجاتی داشته باشد؛ مثلاً با وجود اختلاف فتوای فقیهان برای ازدواج و طلاق، خواندن صیغه لازم است. همچنین، صیغه به خصوص در صورت امکان، باید به زبان عربی باشد. البته قوام عقد به نیت است نه به کلام، ولی در عقود مهمی مانند ازدواج

و طلاق، گونه‌های ارتباط الهی نیز مطرح‌اند. به همین دلیل در این موارد هم صیغه خوانده می‌شود و هم آن صیغه به زبان مقدس عربی است (توفیقی، شماره ۲۷).

این احادیث با قطع نظر از بررسی سندی و اینکه از معصومین (علیهم‌السلام) صادر شده‌اند یا نه، می‌توانند از برگزیده بودن زبان عربی حکایت کنند. البته لازم است به این نکته توجه کنیم که اولاً: حجم این گونه احادیث در حدی است که می‌تواند ما را از بررسی سندی بی‌نیاز کند؛ ثانیاً: برای قبول این مطلب هیچ استبعادی وجود ندارد و دلایل عقلی و نقلی نیز آن را رد نمی‌کنند.

به هر حال، زبان عربی زبان قرآن است و خداوند برای انتقال پیام خود که ابدی و همگانی است این زبان را برگزیده است. ویژگی‌های خاص و توانمندی زبان عربی در انتقال مفاهیم و معانی می‌تواند از جمله دلایل گزینش این زبان از سوی خداوند محسوب شود.^۵ بر همین اساس است که عربی بودن قرآن مجید به‌عنوان لطف خدای متعالی در یازده آیه از کتاب الهی مطرح شده است.

نتیجه

زبان عربی غنی‌ترین زبان رایج دنیاست. امکان توصیف حالات هر گویشی به زبان عربی به راحتی قابل تبیین است، اما تبیین حالات زبان عربی توسط هیچ زبانی به راحتی امکان‌پذیر نخواهد بود، بلکه به بیان توضیح و اضافات در انتخاب کلمات نیاز است. زبانی برتری دارد که: اولاً: سرعت انتقال معنای بالاتری داشته باشد. ثانیاً: دقت بیان بالاتری داشته باشد.

ثالثاً: زیبایی ظاهری الفاظ آن، بر شیوایی بیان در آن زبان بیفزاید.

بر این اساس، زبانی که از لحاظ لغات غنای بیشتری دارد، کشف حالات مورد نظر خداوند توسط آن راحت‌تر انجام بگیرد و علاوه بر آن، دقت عقلی زیادی را طلب کند تا به همه بفهماند هیچ‌کس نمی‌تواند کلامی مانند من بیاورد، زبان عربی خواهد بود.

پی‌نوشت‌ها

۱. «ما انزل الله تبارک و تعالی کتاباً و لا وحياً الا بالعربیة، فکان یقع فی مسامع الانبیاء بالسنه قومهم و کان یقع فی مسامع نبینا(ص) بالعربیة».
۲. «تعلّموا العربیة فانها کلام الله الذی یکلم به خلقه».
۳. «کان لسان آدم العربیة و هی لسان اهل الجنه. فلما عصی ربه ابدله بالجنه و نعیمها الارض و الحرث و بلسان العربیة السریانیة».
۴. حضرت موسی (ع) متن زیر را با اشاره به عربی بودن معارف اسلامی، به زبان عبری روی سنگی نقش کرده بود که پس از ظهور اسلام کشف شد: «باسمک اللهم جاء الحق من ربک بلسان عربی مبین لا اله الا الله، محمد رسول الله، علی ولی الله و کتب موسی بن عمران بیده» (همان، ج ۲۷، ص ۹ و ج ۲۸، ص ۵۸ و ۵۹).
۵. از نظر زبان‌شناسان، زبان عربی از کامل‌ترین زبان‌های دنیاست که به خوبی می‌تواند مفاهیم و مطالب گسترده و عمیق را در قالب‌های زیبا و کوتاه بیان کند. نک: المیزان، ج ۴، ص ۱۶۰؛ تفسیر نمونه، ج ۹، ص ۳۰۰ و ج ۱۳، ص ۳۱۱؛ ج ۲۱، ص ۸؛ پاسخ به پرسش‌های مذهبی، آیت‌الله مکارم شیرازی و آیت‌الله سبحانی، ص ۲۹۳.

منابع

۱. ابن عربی، محی‌الدین. الفتوحات المکیه. باب ۳۶۶.
۲. ابوزهره، محمد. معجزه بزرگ پژوهشی در علوم قرآن. ترجمه محمد ذبیحی. آستان قدس رضوی. بنیاد پژوهش‌های اسلامی. چاپ اول. ۱۳۷۰.
۳. توفیقی، حسین. عربی نمونه‌های از زبان مقدس. فصل‌نامه هفت آسمان.
۴. جوان آراسته، حسین. درس‌نامه علوم قرآنی. مرکز نشرات دفتر تبلیغات اسلامی. قم. ۱۳۷۷.
۵. حرّانی، علی‌بن‌الحسین بن شعبه. تحف‌العقول. ترجمه آیت‌الله کمرهای. انتشارات کتاب‌فروشی اسلامیة. چاپ سوم. تهران. ۱۳۶۶.
۶. حسینی، سیدعلی. الروضه التندیه شرح النهجه المرضیه (شرح سیوطی). انتشارات دارالعلم. قم. چاپ ششم. ۱۳۸۵.
۷. ژان محمد، عبدالجلیل. تاریخ ادبیات. ترجمه آ. آذرنوش. انتشارات امیرکبیر. تهران.
۸. طباطبایی، محمدحسین. المیزان فی تفسیر القرآن. مؤسسه‌الاعلمی. بیروت. ۱۳۹۴.
۹. طبرسی، امین‌الاسلام. تفسیر مجمع‌البیان. دارالاحیاء التراث العربی. چاپ دوم. بیروت. ۱۴۰۸ ق.
۱۰. مجلسی، محمدباقر. بحار‌الانوار. الوفا. بیروت. ۱۴۰۳ ق.
۱۱. معصومی بهبهانی، محمدحسن. درس فی المحادّثه العربیة. ندای سروش. قم. ۱۳۸۵.
۱۲. موسوی بلدیه، سیدمحسن. حلیه‌القرآن (قواعد تجوید مطابق با روایت حفص از عامه). سازمان تبلیغات اسلامی. چاپ بیست و نهم. ۱۳۷۵.